

Тимошко Ганна

<https://orcid.org/0000-0003-0996-6138>
Researcher ID E-9730-2019

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, методики викладання історії та суспільних дисциплін
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
(Чернігів, Україна) E-mail: timoshko49@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано сутність та чинники формування правової культури майбутніх юристів як складного особистісного утворення, визначено основні компоненти професійної підготовки, що впливають на становлення правосвідомості та етичних орієнтирів здобувачів вищої освіти – майбутніх правників, схарактеризовано основні особливості формування правової культури майбутніх юристів у сучасних умовах.

Мета статті – розкрити значення правової культури у професійній діяльності фахівців у галузі права та обґрунтувати основні компоненти професійної підготовки майбутніх юристів у закладах вищої освіти.

Методологія. Застосовано репродуктивні та активні методи системного аналізу, порівняння та класифікації для визначення основних складників процесу формування правової культури в умовах професійної підготовки майбутніх юристів.

Наукова новизна. У процесі дослідження схарактеризовано основні ознаки професії юриста, досліджено природу, системну будову та визначальні чинники розвитку правової культури майбутніх фахівців у галузі права як багатоаспектного особистісного феномену. Окреслено ключові елементи освітнього процесу, що безпосередньо зумовлюють розвиток правової свідомості, системи цінностей та моральних пріоритетів студентів-юристів. Обґрунтовано взаємointegraцію основних складників структури правової культури здобувачів юридичного профілю в умовах цифровізації правосуддя. Позиціоновано, що поняття «культура» має множинну інтерпретацію; здійснено кореляцію чинників до прогнозування професійної діяльності майбутнього юриста на засадах формування професійної компетентності, професійної ідентичності та професійної майстерності.

Висновки. В умовах сучасних викликів правова культура, трансформуючись із простого обсягу теоретичних знань в базис професійної витривалості та етичної відповідальності майбутнього юриста, сприяє формуванню його стійкого імунітету до корупції та правового нігілізму й відіграє роль стрижня фахової стабільності, морального обов'язку добродесного і неупередженого правника.

Ключові слова: правова культура, майбутній юрист, професійна підготовка, правосвідомість, правова етика, юридична клініка, медіація, цифрова складова.

Постановка проблеми. Побудова правової держави в Україні, процеси євроінтеграції та розбудови демократичних інституцій, що відбуваються в умовах викликів воєнного стану, формують оновлений запит суспільства на якість професійної підготовки майбутніх фахівців-правників, оскільки сучасний юрист має бути не лише ретранслятором норм закону, але й носієм високої правової культури, що включає морально-етичні цінності, повагу до прав людини та здатність до справедливого правозастосування. Сучасний вектор розвитку України як правової держави, її активне входження до європейського правового поля, необхідність адаптації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС та функціонування правової системи в режимі воєнного стану виступають ключовими детермінантами, що диктують нові параметри компетентності й етичної зрілості майбутніх юристів, правова культура яких є фундаментальним ресурсом виживання та розвитку держави. Тому в умовах гострих безпекових викликів та інтенсивних євроінтеграційних процесів питання формування правової культури майбутніх юристів у процесі професійної підготовки набуває стратегічного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правової культури та правосвідомості досліджували такі вчені, як С. Максимов, О. Данильян, О. Скакун та ін. Педагогічні та психолого-педагогічні аспекти підготовки юристів висвітлені у працях О. Бандурки, В. Сушенка та ін. Теоретико-методологічні основи формування професійних якостей майбутніх юристів розкрито в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Концептуальні засади юридичної деонтології та правової культури як професійної якості позиціонують у своїх наукових розвідках українські науковці В. Лозовий,

С. Гусарев, О. Скакун, О. Тихомиров. Формування світогляду майбутніх юристів у контексті європейських цінностей розкриває фахівець у галузі філософії права О. Данильян. Правосвідомість та професійну етику як складники правової культури, висвітлює С. Максимов. Розвиток правової системи та місце юридичної професії в забезпеченні прав людини досліджує Н. Оніщенко.

Засновник української школи клінічної юридичної освіти В. Сущенко обґрунтував практико-орієнтований підхід до формування якостей юриста. Вчена Н. Гузій досліджує категорію «професіоналізм» та педагогічну майстерність у вищій школі, аналізує юридичну діяльність як об'єкт наукового дослідження та професійну підготовку кадрів для правоохоронної сфери.

Проте попри наявність у площині педагогічних досліджень великої кількості наукових розвідок щодо професійної підготовки майбутніх юристів, на нашу думку, питання особливостей формування правової культури майбутніх фахівців спеціальності 081 «Право» потребує додаткового розгляду, чим зумовлено вибір теми цієї статті.

Мета статті – розкрити значення правової культури у професійній діяльності фахівців у галузі права та обґрунтувати основні компоненти професійної підготовки майбутніх юристів в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Слова давньогрецького філософа Геракліта «прихована гармонія – краща, ніж явна» слугують гаслом, що повною мірою відображає сутність того явища, яке є об'єктом дослідження. Ефективність діяльності певної організації, спільноти безпосередньо залежить від філософії та ідеології членів спільноти, ціннісних орієнтацій, певного стилю життя, а також відносин, закладених в основу взаємодій як усередині організації, спільноти, так і поза її межами. На вибір споживача все більше впливає позитивний імідж та репутація виробника освітніх послуг в цілому й настановчо юридичних послуг у сфері професійної підготовки майбутніх юристів, зокрема.

Відомі науковці, доктори юридичних наук П. Біленчук та С. Сливка у своїх працях зазначають, що професія юриста – *одна з найдавніших у людському суспільстві*. Спочатку роль фахівців права виконували досвідчені та найбільш авторитетні члени громади, родові старійшини, жреці, «волхви», служителі релігійного культу, а пізніше – духовенство (єпископи, священники). З часом виникла потреба мати окрему групу людей, яка б займалася правотворчою діяльністю й охороною громадського порядку. Велика увага приділялася тлумаченню правових норм, вирішенню різноманітних конфліктів та суспільних проблем – ці питання належали до компетенції еліти, яка стала прототипом сучасних юристів та представників деяких інших професій.

Поняття «юрист» – грецького походження, в літературній українській мові існує слово «правник», а в розмовній мові – «правовик», «законник». Так чи інакше, ці слова характеризують особу як фахівця в галузі права, який вміє логічно, стисло та конкретно мислити і професійна підготовка якого відбувається в ЗВО.

На сьогодні фах юриста став таким популярним, що без нього не може обійтися жодна галузь народного господарства, апарат державного управління, місцевого самоврядування, не кажучи вже про законодавчу владу чи приватні структури. Слід підкреслити, що *«юрист – це спеціаліст, який має юридичні знання, причому не загальні відомості з права і держави, а професійні, тобто фундаментальні та спеціалізовані знання»* [1].

Для загальної характеристики професії юриста необхідно визначити низку ознак, які дадуть можливість висвітлити те особливе, що відрізняє її від інших професій:

– *розгалуженість юридичної професії*, що виявляє наявність великої кількості спеціалістів (прокурори, адвокати, судді, слідчі та ін.) у межах юридичної професії;

– *елітність*, адже виконувати юридичну роботу можуть не всі, хто бажає, а лише ті особи, які володіють відповідними знаннями та навичками;

– *особлива відповідальність*, оскільки від діяльності юриста залежать доля людини, благополуччя сім'ї, її майновий стан, економічний розвиток суспільства; помилки в роботі юриста – це пряма загроза суспільним інтересам, що охороняються правом і за свої помилки кожний юрист несе особисту відповідальність, однак слід зробити акцент на відповідальності позитивній, яка полягає у свідомому ставленні до своєї роботи, що забезпечує її високу якість;

– *конфліктність*, бо юридична діяльність часто здійснюється на перетині протилежних інтересів сторін: позивача – відповідача, обвинуваченого – потерпілого, правопорушника – співробітника правоохоронного органу тощо; наявність подібних суперечностей у професійній діяльності юристів зумовлена протилежністю індивідуальних потреб та інтересів – тому в багатьох випадках юридична діяльність здійснюється на основі компромісу з суспільством та його представниками;

– *інтелектуальна привабливість*, коли в ході вирішення юридичної справи юристу доводиться застосовувати загальні вимоги правової норми до конкретної життєвої ситуації шляхом прийняття відповідного рішення, що передбачає необхідність прогнозування подальшого розвитку подій, моделювання можливих ситуацій, визначення засобів для їхнього попередження, що свідчить про інтелектуальне напруження юридичної роботи;

– *командна діяльність*, де поряд із принципами самостійності, індивідуальної відповідальності, процесуальної незалежності багато в чому виявляється колективний характер у роботі юристів, адже значна кількість рішень приймається не від імені конкретного виконавця, а від імені органу держави або

всієї держави, що свідчить про колективність вироблення, прийняття та забезпечення реалізації рішення; юридичні установи можуть виконувати свої функції лише в тісному контакті та взаємодії [3].

У свою чергу, юридичну професію можна визначити за такими основними характеристиками:

- 1) *юрист – гуманна професія*, тобто спрямована, насамперед, на забезпечення прав і свобод людини:
 - створення організаційних умов для їх реалізації;
 - охорону прав і свобод від їх порушень;
 - захист прав і свобод у разі їх порушень;
 - відновлення порушених прав і свобод.
- 2) *юрист – це високоінтелектуальна професія*, оскільки вона повинна охоплювати всі сфери життя суспільства з урахуванням складних заплутаних юридичних проблем;
- 3) *це – творча професія*, оскільки пов'язана з вирішенням нестандартних юридичних ситуацій; при цьому «творчість» не повинна виходити за межі права, що потребує від юриста ще більшого вміння у розв'язанні юридичних проблем;
- 4) *юрист – точна професія*, тобто вона є діяльністю, яка спирається на конкретні юридичні факти за точного дотримання законодавства для отримання конкретного результату;
- 5) *ця професія має організований характер*, тому що завдання юриста полягає в організації дотримання юридичних заборон, виконання обов'язків, використання прав.
- 6) *професія юриста має велику свободу і самостійність*, оскільки без них неможливо вирішити складні нестандартні ситуації, які виникають у діяльності юриста, але ця свобода повинна перебувати в межах закону;
- 7) *професія юриста – це відповідальна робота*, оскільки завжди пов'язана з долею людей, і помилок не повинно бути [6].
- 8) *професія юриста – це соціально значуща професія*, тому що пов'язана з державою і правом, важливими соціальними явищами, при цьому часто юристи мають і великі владні повноваження.

Будь-яка діяльність, що здійснюється в соціальному середовищі та має певну спрямованість, повинна розглядатися не тільки з погляду її змістовності або середовища, в якому здійснюється, а й з інших боків – наскільки це може її охарактеризувати як соціальне явище та визначити практичну цінність для певної групи суб'єктів чи суспільства в цілому.

Тому, характеризуючи діяльність юридичну, необхідно мати на увазі, що вона здійснюється в досить специфічному соціальному середовищі, спрямована лише на ті об'єкти, що перебувають під захистом права як певна система соціальних цінностей [2].

За останні півстоліття велика кількість до цього досить розрізаних ідей, теорій і моделей ефективності правової культури майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки, була зібрана під єдиний «дах» досить ємкого й універсального поняття – «*правова культура*».

Потрібно відзначити, що дослідження культури використання правових канонів мають досить тривалу історію. Поняття «*культура*» має множинну інтерпретацію, проте найбільш поширеними є два, зазначені нижче, тлумачення.

Перше розкриває *культуру* у відповідності зі структурно-функціональними традиціями як систему взірців, норм, дозволених членами спільноти, і ролей, що відповідають певним верховним цінностям. *Культура* розглядається як одна з підсистем, що виконує функції адаптації індивіда, групи людей, колективу, організації до суспільства, навколишнього середовища та їхньої ідентифікації. Це – найважливіша підсистема, що виконує цементуючу роль для різних підсистем суспільства, організації [7].

Друге тлумачення *культури* ґрунтується на антропологічному підході, в якому це поняття розглядається як структурований спосіб мислення, відчуттів і реакції групи людей, який, головним чином, сприймається й передається засобами символів, що являють собою специфічну ідентичність. *Культура* ж включає конкретні об'єкти, створені групою.

Загалом *культура* – це універсальна система спілкування людей на всіх рівнях, її серцевину становлять традиції, ідеї та цінності, вироблені й відібрані культурою. В контексті цього підходу виділено основні елементи культури: поняття, відношення, цінності, правила і стандарти [5].

Натомість, *правова культура* надає сенс багатьом нашим вчинкам, тому змінювати щось у житті людей можна, лише враховуючи це значне явище. *Культура* формується роками та десятиліттями – тому вона є консервативною, а багато нововведень не приживаються тільки тому, що суперечать освоєним людьми культурним нормам і цінностям, правилам та законам.

Життєва аксіома стверджує, що *культуру* створюють люди і сповідують її теж люди, відтак *правова культура* покликана сформувати нове професійне співтовариство, діяльність якого відповідатиме сучасним законодавчим вимогам соціуму.

Що ж це за феномен *правова культура*, що є своєрідним інструментом успішної діяльності будь-якої організації, спільноти, окремого фахівця і як її формують в освітньому просторі сучасних закладів вищої освіти?

Зростаючий останнім часом науковий і практичний інтерес до феномена *правової культури* майбутніх фахівців права, свідчить про прагнення сучасного професіонала використовувати цей потенціал з метою гармонізації соціально-трудових відносин, створення унікального фірмового стилю, що зрештою сприяє зростанню нематеріальних активів певної спільноти і посиленню її конкурентоздатності.

Правова культура є завжди і скрізь, де існують суспільні відносини, а в умовах глобалізації та діджиталізації правова культура включає вміння працювати з великими масивами даних, штучним інтелектом та захищати цифрові права особистості, тобто наразі правова культура виходить на новий рівень грамотності, де етика поєднується з високими технологіями.

У контексті сучасних викликів *правова культура майбутнього юриста* – це інтегральна якість особистості, що поєднує в собі глибоке інтелектуальне розуміння правових процесів, непохитну етичну позицію та готовність до активного захисту правових ідеалів у кризових умовах.

Через свій міждисциплінарний характер проблеми правової культури знаходяться у сфері інтересів різних галузей знання (економічної теорії, культурології, соціальної філософії, соціології, організаційної психології, етики, організаційної поведінки, юриспруденції тощо) [1; 4].

Натомість, правова культура майбутнього юриста – це не лише обсяг знань, але й система, що включає три основні структурні складники:

– *когнітивний* – глибоке розуміння духу закону, а не лише його букви;

– *аксіологічний* – внутрішнє переконання у верховенстві права, *професійна честь та совість*;

– *праксеологічний* – здатність діяти правомірно у складних ситуаціях, навички правової аргументації та медіації.

Детальна характеристика цих компонентів дає змогу розкрити внутрішню структуру правової культури не як статичного набору знань, а як динамічної системи професійного становлення майбутнього юриста.

Когнітивний чинник як інтелектуально-теоретичний базис є фундаментом правової культури, але він не обмежується лише механічним запам'ятовуванням нормативно-правових актів, його сутність полягає у формуванні професійного мислення та правової логіки. Це – здатність вийти за межі «легізму» (позитивістського сприйняття закону як наказу держави) до розуміння права як втілення справедливості, свободи та гуманізму.

Глибоке розуміння «духу закону» означає опанування *методів юридичної герменевтики*, тобто мистецтва тлумачення, адже майбутній юрист має розуміти мету, з якою було прийнято норму та її ціннісне наповнення – це дає змогу уникати формалізму, який часто веде до несправедливих рішень.

Інтелектуальні навички включають критичний аналіз джерел, здатність бачити правові колізії та прогалини, а також знання принципів права (верховенство права, пропорційність, правова визначеність), що є «вищими», ніж окремі статті кодексів.

Аксіологічний чинник як ціннісно-деонтологічне ядро визначає внутрішню «прошивку» юриста, його моральний компас, без цього компонента юрист може стати «висококваліфікованим найманцем», який використовує закон на шкоду суспільству. Право сприймається не як зовнішній примус, а як найвища цінність, тому викладач має сформулювати у студента стійку установку: права людини є пріоритетними навіть у конфлікті з державним інтересом. *Професійна честь та совість* є саморегулюючими механізмами, оскільки юрист діє етично не тому, що боїться дисциплінарної відповідальності, а тому, що це відповідає його внутрішній гідності, що реалізується в його здатності розрізняти професійно прийнятне та неприйнятне (наприклад, у питаннях адвокатської етики чи прокурорського нагляду). Як зазначають дослідники деонтології (О. Скакун, В. Лозовий), совість юриста є суб'єктивною формою вираження об'єктивної справедливості.

Праксеологічний чинник як діяльнісно-результативний складник – це зовнішній прояв правової культури, її реалізація в конкретних діях та рішеннях, це – «культура в дії». Здатність юриста зберігати стійкість і діяти суворо в межах закону в умовах конфлікту інтересів, тиску чи загрози, що вимагає не лише знань, а й вольових професійних якостей; це – мистецтво переконувати через логічні докази, посилення на принципи права та судову практику, адже юридична аргументація є виявом високої інтелектуальної культури фахівця.

Сучасний юрист – це не лише той, хто «бореться» у суді, а й той, хто вміє гармонізувати суспільні відносини, а його навички медіації демонструють перехід від конфліктної моделі правової поведінки до конструктивної – це вимагає емпатії, комунікативної культури та вміння знаходити баланс інтересів (табл. 1).

Таблиця 1

Кореляція чинників у професійній діяльності юриста

Чинник	Об'єкт впливу	Результат формування
<i>Когнітивний</i>	Інтелект, пам'ять, логіка	<i>Професійна компетентність</i> (знає, що і як).
<i>Аксіологічний</i>	Совість, цінності, мораль	<i>Професійна ідентичність</i> (розуміє, заради чого).
<i>Праксеологічний</i>	Поведінка, навички, воля	<i>Професійна майстерність</i> (вміє реалізувати на практиці).

Формування правової культури буде ефективним лише за умови взаємоінтеграції цих чинників, оскільки когнітивний без аксіологічного веде до цинізму, аксіологічний без праксеологічного – до бездіяльного моралізаторства, а праксеологічний без когнітивного – до помилок та правового нігілізму.

Для того, щоб теоретичні чинники (когнітивний, аксіологічний, праксеологічний) перетворилися на реальні якості фахівця, у вищій школі застосовуються специфічні *інтерактивні педагогічні технології*, особливість яких полягає в синергії теорії та практики.

Ефективність формування правової культури майбутніх юристів залежить від переходу від репродуктивних методів навчання до активних, де студент стає суб'єктом «проживання» правових ситуацій, зокрема в контексті нашого дослідження можемо виокремити низку активних методів навчання:

– *кейс-метод (case-study)* у розвитку правової логіки дає змогу реалізувати когнітивний чинник, навчаючи студентів не просто шукати статтю закону, а аналізувати правову природу конфлікту; механізмом є аналіз реальних судових справ, де існує колізія між нормою закону та принципом справедливості – це стимулює розуміння «духу закону». Як зазначає В. Комаров, використання кейс-методу в юридичній освіті забезпечує перехід від абстрактного теоретизування до фахового вирішення конкретних соціально-правових проблем [4];

– *імітаційні технології сприяють* заглибленню в роботу з доказовою базою та процесуальними нормами, здобувачі в ролях суддів, адвокатів чи прокурорів змушені приймати рішення, спираючись на професійну етику та честь, відпрацьовуючи навички судової риторики та дебатів.

Дослідження С. Гусарєва підтверджують, що імітаційні ігри формують стійкі стереотипи правомірної поведінки та розвивають професійну рефлексію майбутнього правника [2].

Одним із найефективніших інструментів формування правової культури в процесі навчання є юридичні клініки, де в процесі консультування реальних клієнтів студент:

- усвідомлює соціальну значущість своєї професії;
- навчається дотримуватися професійної таємниці та етичних норм;
- формує активну громадянську позицію.

Технологія клінічної юридичної освіти є найвищим рівнем реалізації праксеологічного та аксіологічного чинників. Під керівництвом викладачів-кураторів студенти надають безоплатну правову допомогу вразливим верствам населення – так формується відповідальність за долю клієнта, усвідомлення соціальної місії права та навички реальної медіації конфліктів. В. Сущенко наголошує, що клінічна освіта є фундаментом формування професійної совісті юриста, оскільки вона занурює студента у реальний контекст захисту прав людини [7].

Технологія тренінгів з медіації та альтернативного вирішення спорів фокусується на розвитку комунікативної складової правової культури.

Засобами проведення рольових ігор, де студенти навчаються не «перемагати» опонента в суді, а знаходити консенсус, формується культура діалогу та поваги до інтересів сторін.

За висновками О. Бандурки, навички медіації є свідченням зрілості правової культури, оскільки вони демонструють здатність юриста гармонізувати суспільні відносини без застосування державного примусу [1].

Натомість, цифрова складова правової культури (медіаправова культура) нерозривно пов'язана з інформаційною безпекою. Використання систем «Електронний суд», реєстрів та навіть інструментів ШІ (ChatGPT, Perplexity) для пошуку прецедентів вимагає від майбутнього юриста нового рівня медіакультури та фактчекінгу в умовах цифровізації правосуддя.

Висновки. Отже, динамічне поєднання євроінтеграційних прагнень України з реаліями захисту суверенітету в умовах війни створює нову парадигму юридичної освіти, в якій пріоритетом стає підготовка фахівця спеціальності 081 «Право», здатного діяти в умовах підвищеної відповідальності. Правова культура майбутнього правника – юриста виступає як інтегральна якість особистості, що поєднує глибокий правовий інтелектуалізм із непохитною системою ціннісних орієнтирів, адже для представника юридичної професії правова культура виступає внутрішнім регулятором, який сприяє гармонізації суворих вимог національної безпеки з фундаментальними стандартами прав людини, що є обов'язковою умовою нашого входження до європейської правової спільноти. Формування такої культури передбачає не лише засвоєння правових норм, а й виховання «аксіологічного імунітету», тобто здатності протистояти корупційним ризикам, правовому нігілізму та маніпуляціям навіть під тиском екстремальних обставин. Відтак, правова культура сучасного юриста перетворює теоретичне знання закону на активну діяльнісну позицію, спрямовану на утвердження справедливості та захист інтересів людини, суспільства і держави.

Формування правової культури – це цілісний процес, який не обмежується лекційними заняттями, а триває впродовж усієї професійної підготовки майбутніх юристів. Становлення правової культури майбутнього правника слід розглядати як наскрізний, багатогранний та цілісний процес, безперервна траєкторія професійного та особистісного розвитку, що охоплює весь період підготовки у закладі вищої освіти. Формування правової культури інтегроване в кожен ланку освітнього процесу – від опанування фундаментальних юридичних категорій до практичного занурення в професійне середовище під час стажувань та роботи в юридичних клініках.

В умовах воєнного стану юрист стикається з ситуаціями, в яких закон може бути неоднозначним, а тиск обставин – колосальним, і саме правова культура виступає внутрішнім стрижнем, що дозволяє юристу зберігати правову позицію, не піддаючись емоціям чи маніпуляціям, це – здатність залишатися вірним принципам верховенства права навіть тоді, коли система проходить випробування на міцність. Правова культура є фундаментом громадянської ідентичності юриста, що особливо важливо в умовах захисту суверенітету України та розбудови демократичного суспільства.

References

1. Бандурка О. М. (2015). *Юридична психологія : підручник*. Харків : Золота миля. 640 с.
Bandurka, O. M. (2015). *Yurydychna psykhologhiia: pidruchnyk* [Legal psychology: textbook]. Kharkiv, Ukraine: Zolota mylia. 640 [in Ukrainian].
2. Гусарев С. Д. (2015). *Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти*. Київ : Знання. 340 с.
Husariev, S. D. (2015). *Yurydychna diialnist: metodolohichni ta teoretychni aspekty* [Legal activity: methodological and theoretical aspects]. Kyiv, Ukraine : Znannia. 340 [in Ukrainian].
3. Данілян О. Г. (2020). *Філософія права: підручник*. Харків : Право. 384 с.
Danilian, O. H. (2020). *Filosofiiia prava: pidruchnyk* [Philosophy of law: textbook]. Kharkiv, Ukraine : Pravo. 384 p. [in Ukrainian].
4. Комаров В. В. (2018). Модернізація юридичної освіти в Україні: виклики та перспективи. *Право України*. № 5. С. 15–32.
Komarov, V. V. (2018). Modernizatsiia yurydychnoi osvity v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy [Modernization of legal education in Ukraine: challenges and prospects]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 5, 15–32 [in Ukrainian].
5. Максимов С. Г. (2014). *Правова культура як гарантія захисту прав людини*. *Право і суспільство*. № 3. С. 12–17.
Maksymov, S. H. (2014). Pravova kultura yak harantiia zakhystu prav liudyny [Legal culture as a guarantee of human rights protection]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, (3), 12–17. [in Ukrainian].
6. Скакун О. Ф. (2010). *Теорія права та держави*. Харків : Споживач. 524 с.
Skakun, O. F. (2010). *Teoriia prava ta derzhavy* [Theory of law and the state]. Kharkiv, Ukraine : Spozhyvach, 524 p. [in Ukrainian].
7. Сущенко В. М. (2021). *Клінічна юридична освіта в Україні: становлення та розвиток*. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія». 232 с.
Sushchenko, V. M. (2021). *Klinichna yurydychna osvita v Ukraini: stanovlennia ta rozvytok* [Clinical legal education in Ukraine: formation and development]. Kyiv, Ukraine: National University of Kyiv-Mohyla Academy, 232 p. [in Ukrainian].

Tymoshko Hanna

<https://orcid.org/0000-0003-0996-6138>
Researcher ID E-9730-2019

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
 Professor of the Department of Pedagogy, Teaching Methods, History and Social Disciplines
 T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
 (Chernihiv, Ukraine) E-mail: timoshko49@gmail.com*

FEATURES OF FORMING THE LEGAL CULTURE OF FUTURE LAWYERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The article analyzes the essence and factors of the formation of the legal culture of future lawyers as a complex personal formation, identifies the main components of professional training that influence the formation of legal awareness and ethical guidelines of higher education students – future lawyers, The main features of the formation of the legal culture of future lawyers in modern conditions are characterized.

The purpose of the article is to reveal the content of the legal culture of future legal professionals and to substantiate the pedagogical conditions for its effective formation in higher education institutions.

Methodology. Methods of systems analysis, comparison, and classification were applied to determine the components of legal culture.

Scientific novelty. In the process of research, the main features of the legal profession were characterized, the nature, systemic structure and determining factors of the development of the legal culture of future specialists in the field of law as a multifaceted personal phenomenon were investigated. The key elements of the educational process that directly determine the development of legal awareness, value system, and moral priorities of law students are outlined. The interintegration of the main components of the structure of the legal culture of legal graduates in the conditions of the digitalization of justice is substantiated. It is positioned that the concept of «culture» has multiple interpretations; A correlation of factors was carried out to predict the professional activity of a future lawyer on the basis of the formation of professional competence, professional identity, and professional skills.

Keywords: legal culture, future lawyer, professional training, legal awareness, legal ethics, legal clinic.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2025

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Дяченко М.Д.